

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФІЛОСОФІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ

Наукове фахове видання

Випуск 50

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Секундант Сергій Григорович, доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії та основ загальногуманітарного знання, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР:

Яковлев Денис Вікторович, доктор політичних наук, професор, декан факультету психології, політології та соціології, Національний університет «Одеська юридична академія»

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Голубович І. В., доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії та основ загальногуманітарного знання, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова; **Дікова-Фаворська О. М.**, доктор філософських наук, професор, професор кафедри соціології, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова; **Єременко О. М.**, доктор філософських наук, професор, Національний університет «Одеська юридична академія»; **Крилова С. А.**, доктор філософських наук, професор, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова; **Федорченко-Кутуєв П. В.**, доктор соціологічних наук, професор, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»; **Куцупал С. В.**, доктор філософських наук, професор, Полтавський юридичний інститут Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого; **Лісієнко О. В.**, доктор соціологічних наук, професор, Південноукраїнський національний університет імені К. Д. Ушинського; **Коваліско Н. В.**, доктор соціологічних наук, професор, Львівський національний університет імені Івана Франка; **Окороков В. Б.**, доктор філософських наук, професор, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара; **Петриківська О. С.**, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та основ загальногуманітарного знання, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова; **Прохоренко Є. Я.**, кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології, Національний університет «Одеська юридична академія»; **Райхерт К. В.**, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова; **Стрелкова А. Ю.**, доктор філософських наук, старший науковий співробітник, Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України; **Трушевич Г. Б.**, доктор філософії з політології, доцент кафедри соціальної роботи, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова; **Хамітов Н. В.**, доктор філософських наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка; **Чепак В. В.**, доктор соціологічних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка; **Якубін О. Л.**, кандидат політичних наук, старший викладач кафедри соціології, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»; **Ярова Л. В.**, доктор політичних наук, професор, завідувачка кафедри соціології, Національний університет «Одеська юридична академія»; **Gerald M. Steinberg**, професор кафедри політології, Університет імені Бар-Ілана, Ізраїль; **Harris Kevan**, доктор філософії, доцент, Каліфорнійський університет (UCLA), США; **Mirchev Dimitar**, доктор філософських наук, професор, Медичний університет Пловдив, Болгарія; **Mirica Stefania-Cristina**, доктор філософії, Університет «Dunarea de Jos», м. Галац, Румунія; **Silviya Mineva**, доктор філософії, професор, Софійський університет, Болгарія.

Науковий фаховий журнал «Актуальні проблеми філософії та соціології» засновано у 2014 році Національним університетом «Одеська юридична академія».

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 1414 від 25.04.2024 р.

Мови видання: українська, англійська, польська, німецька, французька, болгарська, румунська.

Журнал «Актуальні проблеми філософії та соціології» внесено до переліку наукових фахових видань України категорії Б, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт з філософських, політичних та соціологічних наук (спеціальності 033 «Філософія», 052 «Політологія», 054 «Соціологія») на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук відповідно до Наказу МОН України від 26.11.2020 р. № 1471 (Додаток 3).

Рекомендовано до друку та поширення мережею Internet вченою радою Національного університету «Одеська юридична академія» 25 листопада 2024 р. (протокол № 3).

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Офіційний веб-сайт журналу «Актуальні проблеми філософії та соціології»: www.apfs.nuoua.od.ua

УДК 321.7

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v050.2024.37>*О. В. Солоділова*ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3991-6721>*кандидат філософських наук, доцент,**доцент кафедри філософії, соціології та історії**Дніпровського державного аграрно-економічного університету*

ВПЛИВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Масштабна агресія з боку Російської Федерації створила чимало труднощів для демократичних змін в Україні. Тривалий період воєнного стану впливає на її політичну систему, функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування, діяльність політичних партій, медіа, соціальних і громадських інститутів, доступ до публічної інформації тощо. Після завершення Другої світової війни жодна європейська демократія не зіштовхувалася з викликами, подібними до тих, які сьогодні постали перед нашою державою. Вперше в післявоєнній історії демократична країна стала об'єктом нападу з боку авторитарного режиму, який стрімко перетворюється на тоталітарний. Україна фактично залишилася сам на сам із військовою агресією сусідньої держави, яка відкрито заявила про невизнання українського державного суверенітету. У відповідь на цю агресію наша країна змушена шукати нову політико-правову модель державності, що відповідала б не тільки актуальним безпековим викликам, але й демократичним принципам.

Отже, на сьогодні практичний досвід конституційно-правового регулювання діяльності системи методів і засобів здійснення політичної влади, а також форм взаємодії державних структур і суспільства в екстраординарних умовах є майже відсутнім. Незважаючи на значний науковий здобуток у цьому напрямку, спроби створити належну теоретичну основу для процесів пострадянської демократизації в умовах воєнного стану залишаються недостатніми. Таким чином, це питання залишається відкритим і важливим для подальших наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На розробку проблеми поєднання між збереженням демократичних інституцій і демократичних практик в Україні та пріоритетами національної безпеки в умовах повномасштабного вторгнення Росії, введення воєнного стану в Україні справили вплив вітчизняні дослідники О. Бабкіна, Г. Зеленько, О. Майборода, М. Михайлов, О. Левін, Н. Наталіна, О. Рафальський, В. Тисячний та ін. Досліджуючи джерела, пов'язані з темою роботи, можна зробити висновок, що, хоча ця проблематика привертає значну увагу вітчизняних науковців, питання

особливостей зміни політичного режиму в умовах воєнного часу окремо майже не розглядається. Основна причина цього полягає в тому, що такі процеси ще тривають, і більшість дослідників очікують завершення війни. Проте вже починають з'являтися певні аналітичні матеріали, присвячені цій темі [1, 2, 5, 13].

Метою даної статті є вивчення впливу воєнного стану, запровадженого у перший день повномасштабного вторгнення, на трансформацію політичної системи України, збереження демократичних перетворень в нашій країні, пошук нових інструментів захисту демократії від внутрішніх та зовнішніх ворогів у контексті повномасштабної збройної агресії РФ проти України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розпочата Росією війна в Україні спричинила серйозні економічні, соціальні, військові та політичні труднощі. Наша держава опинилася перед безпрецедентними загрозами, що ставлять під сумнів її існування як незалежної та суверенної країни і ведуть до змін у функціонуванні органів державної влади й місцевого самоврядування, а також тимчасових обмежень прав і свобод громадян. Повномасштабне вторгнення РФ на українські території вплинуло на всі сфери суспільного життя, призвело до серйозних зрушень у процесі політичної трансформації країни та порушення рівноваги всієї політичної системи України. Це також стало великим викликом для демократії в Україні. Тривалий період воєнного стану впливає на її внутрішньополітичну ситуацію, змінює медійний простір, обмежує доступ громадян до публічної інформації, впливає на діяльність політичних партій, громадських організацій, судових органів та інших державних інституцій.

Відомо, що правовий режим воєнного стану, введений в Україні з 24 лютого 2022 року, дозволяє владі обмежувати низку прав і свобод громадян, таких як недоторканність житла, свободу думки та зібрань. Чоловікам призовного віку, за відсутності відповідних документів, заборонено виїзд за кордон, а комендантська година стала реалією повсякденного життя. На місцевому рівні реформа децентралізації опинилася під загрозою через створення військових адміністрацій, керівники яких призначаються президентом, а не обираються на виборах [6, 11].

Для оцінки змін у політичному режимі України, пов'язаних із початком війни, доцільно застосувати загальноприйняті у політичній науці критерії. На думку Г. Зеленько, такими критеріями є, зокрема:

- конституційний порядок як основа й система державних органів;
- співвідношення між центральною і регіональною владою;
- стан партійної системи та виборчого процесу;
- роль груп інтересів і тиску у політичному процесі;
- правовий статус особи, стан і гарантії прав та свобод людини, ЗМІ, політичних свобод [2, с. 13].

Як зазначалося, порядок здійснення влади в Україні зараз визначається дією правового режиму воєнного стану. Він надає органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування необхідні повноваження для відвернення загроз, протидії збройній агресії, забезпечення національної безпеки та захисту територіальної цілісності. Це також включає тимчасові обмеження конституційних прав і свобод громадян та прав і законних інтересів юридичних осіб, зазначаючи строки дії таких обмежень. Воєнний стан вводиться в Україні або її окремих регіонах у разі збройної агресії, загрози нападу чи загрози національній незалежності та територіальній цілісності держави.

Від початку воєнного стану в Україні було створено 25 обласних військових адміністрацій та низку військових адміністрацій на рівні населених пунктів. Повноваження вищих органів державної влади – Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України – залишилися в силі, але їхні пріоритети зазнали змін, що вплинуло на результати їхньої роботи.

Найбільші зміни стосуються інституту глави держави. Президент України є ключовою постаттю, яка впливає як на центральну, так і на місцеву владу. В умовах повномасштабної війни саме президент отримав усі реальні важелі впливу в державі. Він здійснює загальне керівництво введенням та реалізацією заходів воєнного стану, стратегічне управління Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями, а також приймає рішення про призначення та звільнення посадових осіб, наділяючи іншими відповідними повноваженнями в разі потреби.

Зміцненню президентської вертикалі влади сприяло і створення обласних та районних військових адміністрацій відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану». На основі державних адміністрацій створювалися військові адміністрації, а їхні голови набули статусу начальників відповідних військових адміністрацій. Ці органи – тимчасові державні структури, утворені указом Президента України, які діють на визначе-

них територіях для гарантування безпеки в умовах воєнного стану.

Крім цього, закон чітко регулює взаємодію військового командування та військових адміністрацій з міністерствами й іншими центральними органами виконавчої влади, захист правового режиму воєнного стану, безпеки громадян та інтересів держави. Це також включає підпорядкування їм військових формувань, правоохоронних органів, їхніх частин та установ, що визначаються Головнокомандувачем Збройних Сил України.

Усе це вказує на суттєві зміни у розвитку політичної системи України в умовах війни, перезавантаження політичної системи держави та поступовий перехід від парламентсько-президентської форми правління до президентської. На сьогодні ми можемо стверджувати, що відбулося об'єднання президентської та виконавчої гілок влади за фактичною втратою суб'єктності з боку Верховної Ради України.

Незважаючи на те, що Верховна Рада України формально продовжує свою діяльність, ми спостерігаємо фактичну монополізацію виконавчою (у нашому випадку – президентською) владою порядку денного парламенту. Якщо врахувати також традиційно низький рівень довіри українців до цього законодавчого органу, нестабільність та різноплановість його складу перед початком широкомасштабного вторгнення РФ, нерегулярність роботи парламенту під час війни та загальне зниження його ролі в політичному житті країни, можна стверджувати про серйозну кризу парламентаризму в українському владному трикутнику.

Судова система України продовжує функціонувати навіть в умовах воєнного стану. Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», повноваження судів і органів правосуддя, передбачені Конституцією, залишаються недоторканими, навіть під час війни. Конституція гарантує здійснення правосуддя і в мирний, і у воєнний час, а передача цих функцій іншим органам або створення надзвичайних судів є неприпустимою. Хоча через воєнний стан обмежено доступ до інформації, яка раніше була відкритою, включаючи реєстр судових рішень та дані про стадії розгляду справ. Це зроблено з метою забезпечення безпеки даних та суддів. Рада суддів також рекомендувала обмежити доступ до судових засідань сторонніх осіб, окрім учасників.

Ознакою стійкості української демократії стало впровадження у 2023 році конкурсного відбору до Конституційного Суду України, коли суддів уперше обирають за результатами оцінювання компетентності у сфері права та високих моральних якостей за участю міжнародних експертів. У 2023 році також відновлено роботу Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів.

Пропаганда країни-агресора поширює чутки про нелегітимність виборних органів влади

в Україні. Дійсно, парламентські вибори, що мали відбутися 29 жовтня 2023 року, а також чергові вибори Президента – 31 березня 2024 року, відкладені. Згідно зі статтею 19 Закону «Про правовий режим воєнного стану», у воєнний час забороняється проведення виборів. Конституція у статті 83 визначає, що повноваження Верховної Ради продовжуються до першого засідання новообраної Ради після скасування воєнного стану.

Аналіз конституційного та виборчого законодавства й судової практики вказує на несумісність воєнного стану з дотриманням конституційних виборчих принципів, а отже, проведення демократичних виборів є неможливим. У суспільстві наразі також відсутній запит на вибори, що обумовлює доцільність та правову можливість продовження повноважень парламенту та президента задля захисту демократії.

Важливим аспектом трансформації органів влади є реорганізація місцевого самоврядування. Повномасштабне вторгнення РФ перервало одну з найуспішніших українських реформ – децентралізацію. На першому етапі (2014-2019 рр.) було закладено основу для перерозподілу повноважень, ресурсів та відповідальності між різними рівнями урядування. Другий етап (з 2020 р.) включав затвердження нового адміністративно-територіального поділу, формування 1469 територіальних громад, ліквідацію 490 районів та проведення місцевих виборів за новим адміністративним устроєм. Реформа надала місцевим органам більше фінансових ресурсів та самостійності.

Війна, що почалася в лютому 2022 року, виявила ефективність та стійкість місцевого самоврядування і реформи децентралізації. Попри обмеження повноважень місцевих органів, місцеve самоврядування довело свою інституційну життєздатність. Воно стало фундаментом територіальної оборони та організаційною основою для забезпечення життєдіяльності громад в умовах війни. Місцева влада підтримує військових та цивільних, надає прихисток внутрішнім переселенцям, забезпечує лікування поранених, стабільність у тилу та функціонування релокованого бізнесу. Громади активно допомагають армії, покриваючи потреби, які держава не може забезпечити повною мірою.

На початок російської агресії українське суспільство було політично неструктурованим, з високим рівнем скепсису до партій і партійної системи загалом. Ця криза мала системний та тривалий характер: більшість українських політичних партій не мали чіткої ідеологічної спрямованості, об'єднувалися навколо лідерів, а не виборців, мали слабку структуру регіональних осередків. Через це партійний простір складався переважно з політичних проєктів клубного типу, створених під конкретних лідерів.

Повномасштабна війна суттєво змінила політичний ландшафт, впливаючи на розміщення політичних сил і на механізми функціонування партійної системи. По-перше, з початком війни більшість партій не змогли знайти свого місця в нових умовах. Ослаблення позицій українських олігархів призвело до деолігархізації партійного фінансування та вперше відкриває можливість формування нових партій без втручання великих фінансово-промислових груп. Чимало партій, які існували лише як виборчі проєкти спонсорів, опинилися на межі зникнення.

По-друге, заборона на реєстрацію нових партій під час воєнного стану обмежує появу нових політичних суб'єктів. Однак зростає запит на професійну політику, що формує передумови для поляризації політичного простору до двопартійної моделі, типової для західних демократій, з двома основними силами – владою та опозицією.

По-третє, війна призвела до відсутності запиту на проросійські партії. Це стало можливим після ухвалення Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» та припинення діяльності партій, помічених у проросійських настроях. Рада національної безпеки і оборони у березні 2022 року призупинила діяльність низки партій, задіяних в антиукраїнській пропаганді та виправданні війни. З початку вторгнення було заборонено близько двадцяти проросійських партій, таких як «Опозиційний блок – За життя» та «Партія Шарія».

Суспільно-політичні настрої українців також зазнали змін, впливаючи на структуру партійної системи. Обмеження політичних прав і свобод ускладнює публічну артикуляцію нових настроїв, однак вони відображаються у соціально-політичних уподобаннях, що створює передумови для якісної зміни партійного поля.

Слід зазначити, що система ухвалення політичних рішень була недосконалою ще до війни, підпорядкованою передусім інтересам фінансово-промислових груп. Війна привела до формування нової, відносно ефективної для військового часу системи, яка потребує централізації. Після завершення дії воєнного стану військові адміністрації будуть скасовані, однак важливо не просто повернутися до мирної системи, а створити модель управління, здатну відповідати суспільним запитам і вирішувати завдання повоєнного відновлення.

Російська збройна агресія стала каталізатором для значного розвитку громадянського суспільства в Україні. Це супроводжується як структурними та кількісними, так і якісними змінами. Внаслідок цих процесів посилюються горизонтальні зв'язки у суспільстві та зростає інституційна довіра, що є основою розвитку соціального капіталу. Одним з чинників пасивності громадянського суспільства

в минулі роки була, зокрема, нестача інституційної довіри.

Повномасштабна війна привнесла суттєві зміни у діяльність громадських організацій, які тепер більше схильні до співпраці, а не до конкуренції. Це проявляється у зростанні кількості спільних ініціатив для підтримки українського суспільства у протидії агресору. Наразі основними напрямками роботи громадських організацій є підтримка інтеграції ветеранів, співпраця з місцевими та регіональними громадами, проведення соціологічних досліджень, організація навчальних тренінгів, збирання та поширення інформації, забезпечення прозорості та залучення громадян до ухвалення рішень, планування відновлення зруйнованих територій тощо. В умовах війни громадські організації взяли на себе деякі функції, які зазвичай виконують державні органи виконавчої влади.

З початком повномасштабного вторгнення РФ значних змін зазнала українська медіасфера. Інформаційна політика, як і інші сфери, була підпорядкована задачам протистояння агресору. Національна рада з питань телебачення та радіомовлення підтримала ініціативу медіаіндустрії щодо створення єдиного інформаційного марафону – «Єдині новини #UАразом», рішення про запуск якого було ухвалено у березні 2022 року Радою національної безпеки і оборони України як платформи стратегічної комунікації.

Ще одна тенденція в українській медіасфері після російського вторгнення – адаптація до вимог ЄС для початку переговорів про вступ України до Євросоюзу. У рамках цього процесу 30 серпня 2022 року Верховною Радою було ухвалено новий закон «Про медіа» [8].

До ключових змін у роботі медіасфери після початку війни можна віднести:

- в умовах жорстокої інформаційно-психологічної війни держава забезпечила свободу слова та невтручання в діяльність ЗМІ. Попри ухвалення законодавчих актів, які запровадили певні обмеження щодо права на інформацію, було досягнуто балансу між свободою слова та відповідальністю за її використання без зайвого правового регулювання;

- на телебаченні, яке залишається популярним джерелом інформації для 62% українців, із першого дня війни було запущено єдиний телемарафон «Єдині новини». На думку експертів, на початковому етапі війни цей формат був виправданий через потребу подолати паніку та підтримати інформаційну єдність країни в умовах загрози;

- зростання активності українців в інтернеті, зокрема на платформах Facebook, YouTube, Telegram, TikTok. Однак ці платформи не підпадають під регулювання українського законодавства і не несуть відповідальності за поширюваний контент. Такі ресурси часто надають інтерпретації

новин, а не самі новини. Нові медіа, зокрема месенджери, виконують роль ЗМІ, хоча формально такими не є;

- зростання популярності соціальних мереж як альтернативи традиційним ЗМІ стимулює розвиток блогосфери. Це демократичне явище, яке не потребує значних фінансових вкладень та є доступним для громадян. Однак воно несе ризики тінізації медіасередовища, оскільки контролювати велику кількість блогерів складніше, ніж традиційні медіахолдинги;

- ослаблення позицій олігархів, зокрема на медіаринку, спричинило зміни у розповсюдженні інформації. Антидержавні наративи, спроби нав'язати суспільству чужі цінності та гонити за сенсаціями – ці методи довоєнного інформаційного просування, сподіваємося, залишилися у минулому.

Важливим індикатором політичного режиму є громадянське суспільство. За словами Г. Зеленько, в умовах війни воно зазнало значних якісних і кількісних трансформацій. До повномасштабного вторгнення рівень розвитку громадянського суспільства в Україні був одним із найвищих серед пострадянських країн.

Для оцінки політичних процесів і політичного режиму науковці використовують кількісні методи. Хоча демократія є абстрактним поняттям, у політології розроблено індекси, які дозволяють відстежувати трансформаційні процеси в окремій країні. Традиційно глобальні індекси рівня демократії об'єднують різноманітні індикатори політичних прав та демократичних свобод у єдиний комплексний показник. До найбільш показових індексів у порівняльній політології належать Freedom in the World, Nations in Transit та Democracy Index.

Freedom in the World – щорічне дослідження неурядової організації Freedom House, яке вимірює рівень громадянських свобод і політичних прав у всіх країнах світу та спірних територіях. Індекс охоплює 192 країни, розділені на 14 територій. Починаючи з 1973 року, Freedom in the World оцінює політичні права (виборчий процес, робота уряду, політичний плюралізм) та громадянські свободи (верховенство закону, свобода слова, права асоціацій та персональна автономія). На підставі загального індексу демократизації країни (за рівнем демократичного розвитку) діляться на «вільні» (1,0–2,5 бала), «частково вільні» (3,0–5,0) та «невільні» (5,5–7,0) [13].

Проект Nations in Transit (Країни перехідного періоду) аналізує демократичні зміни у країнах Європи та Євразії. Моніторинг охоплює 29 країн і забезпечує Freedom House даними про цей регіон. Дослідження включає такі показники, як демократичність правління, виборчий процес, громадянське суспільство, незалежні ЗМІ, місцеве самоврядування, незалежність судової системи та рівень корупції [16]. Типологія країн включає «консолі-

довану демократію», «перехідне суспільство» та «авторитарний режим».

Ще один індекс демократичних змін – Democracy Index, який складає Economist Intelligence Unit. Індекс оцінює виборчий процес, уряд, участь населення в політиці, громадянські права та політичну культуру у 167 країнах, поділяючи їх на повноцінні демократії, неповні демократії, країни з перехідним режимом та авторитарні держави [14].

Загалом глобальні індекси демократизації дають змогу об'єктивно аналізувати демократичні зміни, а система емпіричного індексування є важливим інструментом для дослідження демократичних процесів на пострадянському просторі.

Перед початком російської агресії політичний режим в Україні, згідно з класифікацією Freedom House, був гібридним, а сама Україна вважалася «частково вільною» країною, з індексом 5–5,7 бала (з 7 можливих) протягом 2015–2021 років [13]. За категоріями Nations in Transit Україна входила до «перехідного суспільства» або «змішаного режиму». Дані Democracy Index для України за 2021–2023 роки наведено в таблиці 1 [14].

Як бачимо, повномасштабна війна призвела до певного падіння більшості показників Індексу демократії, але не суттєво. В свою чергу російське керівництво та пропаганда намагалися, використовуючи негативну динаміку зниження рівня життя українського народу, прав і свобод багатьох наших співгромадян демотивувати й розколоти українське суспільство, підірвати віру в перемогу України, підірвати довіру до Збройних сил і політичного керівництва України, гіперболізувати проблеми, які існують у державі. Але, навпаки, підштовхнула українське суспільство до самоорганізації. Йдеться насамперед про структурні зміни. Так, якщо раніше більшу частину в структурі ГС становили громадські організації, то у 2022 р. тенденції змінилися. Торік кількість зареєстрованих благодійних організацій більш ніж удвічі перевищувала кількість громадських організацій, які реєструвалися, та суттєво перевищила аналогічні показники попередніх років. Кількість зареєстрованих у 2022 р. благодійних організацій становила 6367 організації (показник 2021 р. – 830) проти 2760 зареєстрованих громадських організацій (показник 2021 р. – 4360). Такий сплеск зареєстрованих організацій громадянського суспільства свідчить

про здатність, по-перше, до самоорганізації в умовах небезпеки, що стало одним з факторів того, що Україна вистояла на початку війни; по-друге, до кооперації громадян між собою у протидії російській збройній агресії [1, с. 28].

В умовах війни українське суспільство показало високу стійкість і здатність до об'єднання. Спільна мета – перемога над агресором – підсилює прагнення до консолідації представників різних політичних, соціальних і релігійних груп, зменшує розбіжності у цінностях і політичних поглядах. Домінуючим настроєм у суспільстві стала віра в перемогу, якою сьогодні живе близько 90% українців. Можна сказати, що перемога у війні стає національною ідеєю, а суспільство і влада уклали новий суспільний договір, суттю якого є єдність і спільна боротьба проти ворога. Навіть в умовах агресії основи конституційного ладу продовжують підтримуватися.

Беручи до уваги певні обмеження, запроваджені Законом України «Про правовий режим воєнного стану» (призупинення виборів, заборона референдумів, мітингів, обмеження свободи слова та пересування, введення комендантської години), українське суспільство все одно демонструє високий рівень громадської активності та розуміння необхідності мілітарної ієрархії та централізації влади в умовах війни. За словами О.В. Солоділової, цим негативним ефектам протидіє позитивний соціо-культурний досвід людства, традиційна культура, яка історично спрямовує свідомісне життя, визначає горизонти духовності та соціокультурні стосунки, змагаючись з інноваційною культурою [12, с. 84].

Незважаючи на значний рівень радикалізму, більшість українців підтримують дії влади, хоча й відчують напруженість, характерну для суспільства, що перебуває у стані екзистенційної боротьби.

Війна пробудила в багатьох українцях почуття гордості, патріотизму та взаємодопомоги. Понад 80% українців сьогодні відчують гордість за свою державу, 75% вважають, що ми рухаємося правильно. У 2020 р. абсолютна більшість людей говорили, що вони відчують розчарування у ставленні до держави, то зараз 90% такого розчарування не мають [3].

Висновки

1. В умовах війни український народ показав здатність захищати свободу і незалежність,

Таблиця 1

Показники Індексу демократії («Democracy Index») України за 2021–2023 рр.

Показники/рік	Місце в світі	Виборчий процес і плюралізм	Функціонування уряду	Участь в політичному процесі	Політична культура	Цивільні права	Індекс
2021	86	8,25	2,36	6,67	5,00	5,59	5,57
2022	87	7,42	2,71	6,11	5,63	5,28	5,43
2023	91	5,58	3,07	7,22	5,00	4,41	5,06

а система публічної влади підтвердила стійкість демократії та збереження конституційного ладу.

2. Повномасштабне вторгнення РФ на територію України змінило характер політичного режиму країни, що було необхідно для збереження державного суверенітету та цілісності. Це призвело до змін у структурі, функціях і діяльності державних та місцевих органів, що слід розглядати як тимчасові заходи, обумовлені викликами війни.

3. Російсько-українська війна стала перевіркою на спроможність українських політичних інститутів та індикатором згуртованості суспільства. Влада, політичні сили та громадські інститути об'єдналися заради перемоги. Консолідація нації базується як на ентузіазмі громадян, так і на виражених діях влади, що демонструють національний консенсус і готовність до співпраці з громадянським суспільством.

4. Війна підкреслила потребу України в стабільних і ефективних державних інститутах із чітко визначеними функціями. До війни політична система коливалася між посиленням і послабленням президентської вертикалі, але зараз відбувається остаточне посилення виконавчої влади. Після перемоги одним із напрямків політичної трансформації може стати перехід до президентської форми правління з визначенням ключової ролі Президента в структурі влади. Проте навіть за умов війни немає підстав говорити про спроби обмежити права громадян.

5. Не зважаючи на побоювання про запит на сильного керівника, українське суспільство підтримує демократію як бажаний державний устрій і не має запити на авторитарний режим, незважаючи на дії російської пропаганди.

6. Хоча показники демократії в Україні дещо знизилися, соціологічні дослідження та форми громадянської активності свідчать про здорові процеси у суспільстві, зокрема зростання запити на демократію, готовність її захищати, відмова від політичних чвар задля єдності проти ворога, посилення інституційної довіри.

7. Суспільство демонструє запит на соціальну справедливість. Пильність громадян щодо державних і місцевих бюджетів, нетерпимість до корупції, активне волонтерство – усе це характерні риси сьогодення. Волонтерство є важливим елементом соціальної довіри та основою соціального капіталу в Україні, що є важливим для подальшого розвитку громадянського суспільства, оскільки криза інституційної довіри в минулому обмежувала його становлення.

8. Українська демократія, попри російську агресію, продовжує функціонувати згідно з Конституцією, яка закріплює європейську ідентичність та незворотність курсу на ЄС і НАТО. Підтвердженням цього є отримання Україною статусу кандидата в члени ЄС у 2022 році. На

лютий 2024 року український уряд уже затвердив План заходів із виконання рекомендацій Єврокомісії для початку переговорів про членство в ЄС, що стало можливим завдяки захисту демократії українським народом.

Література

1. Адаптивні зміни політичного поля України в умовах війни: монографія / за ред. О. О. Рафальського, О. М. Майбороди. Київ: ІПіЕнД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2023. 672 с.
2. Бабкіна О. Політичний режим в Україні напередодні та під час воєнного стану. Політика та право в умовах дії воєнного стану: пошук рішень: збірник матеріалів Міжнарод. наук. конф. / за заг. ред. П. В. Горінова; Навчально-науковий інститут права та політології УДУ імені Михайла Драгоманова (м. Київ, 23 квітня 2024 р.). С. 20-23.
3. Коваліско Н., Сокурянська Л. Круглий стіл «Українське суспільство після перемоги». Національний інститут соціології НАН України. Соціологія: теорія, методи, маркетинг, 4. 2022. С. 179–192. URL: <http://stmm.in.ua/archive/ukr/2022-4/16.pdf> (дата звернення: 14.08.2024).
4. Криворучко О. І. Індекси суспільно-політичних перетворень на пострадянському просторі: порівняльний аналіз. *Magisterium. Політичні студії*. 2014. Вип. 58. С. 77–81. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Magisterium_p_2014_58_17. (дата звернення: 14.08.2024).
5. Політична система України: конституційна модель та політичні практики: монографія / кол. авт.: Зеленько Г. І. (кер., наук. ред.) та ін. Київ: ІПіЕнД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2023. 536 с.
6. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 2102-IX. Верховна Рада України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 14.08.2024).
7. Про внесення змін до деяких законів України щодо заборони виготовлення та поширення інформаційної продукції, спрямованої на пропагування дій держави-агресора: Закон України від 3 березня 2022 року № 2109-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2109-20#Text> (дата звернення 13.01.2024 р.).
- Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 03.03. 2022 року № 2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#n12> (дата звернення: 22.08.2024).
8. Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну: Закон України від 22 травня 2022 № 2265-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> (дата звернення 13.01.2024 р.).
9. Про медіа: Закон України від 13.12.2022 року № 2849-IX. <https://ips.ligazakon.net/document/T222849?an=3> (дата звернення: 20.08.2024).

10. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>. (дата звернення: 14.08.2024).

11. Солоділова О.В. Естетика гендеру як об'єкту оцінки соціальної дійсності: історико-культурний аспект (XIX – XX ст.). Гілея: науковий вісник. К. : «Видавництво «Гілея», 2020. Вип. 152 (№ 1). С. 208-213.

12. Тисячний В. Процес девіації політичної системи України в умовах її моноцентричності та воєнного стану. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2023. 1(67). 49-58. URL: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-1\(67\)-7](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-1(67)-7) (дата звернення: 14.08.2024)

13. Democracy Index. 2021. Economist Intelligence Unit : website. URL : <https://www.eiu.com/topic/democracy-index> (дата звернення : 29.12.2022)

14. Freedom in the World, Final Report. (2023). URL: <https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2023>. (дата звернення : 14.08.2024).

15. Nations in Transit Methodology [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://www.freedomhouse.org/sites/default/files/inline_images/NIT. (дата звернення : 14.08.2024).

Анотація

Солоділова О. В. Вплив російсько-української війни на трансформацію політичного режиму в Україні. – Стаття.

У статті досліджено вплив російсько-української війни, введення воєнного стану в Україні на трансформацію її політичного режиму. Війна, розв'язана Росією, становить серйозну загрозу на шляху України до повної та успішної демократії, змушуючи громадян жертвувати частиною своїх прав заради перемоги. Актуальність теми статті полягає у тому, що дилема балансу між збереженням демократичних інституцій і демократичних практик в Україні з одного боку та пріоритетами національної безпеки – з іншого набуває сьогодні непересічного значення. Тому дослідження впливу війни на хід політичних процесів в Україні, на методи, способи і засоби здійснення політичної влади є безумовно актуальним в контексті подальших перетворень політичної системи країни.

Доведено, що політична система України в умовах повномасштабного вторгнення РФ продемонструвала свою інституційну стійкість і ефективність. За допомогою глобальних індексів рівня демократизації підтверджено, що, незважаючи на певне падіння показників України за всіма індексами на протязі воєнних років, українське суспільство періоду війни, навпаки, вважає демократію найбільш бажаним типом державного устрою, а дані соціологічних досліджень і форми громадянської активності, які спостерігаються в Україні після повномасштабного російського воєнного вторгнення, свідчать про доволі здорові процеси у суспіль-

стві, які стосуються посилення запиту на демократію, готовність до її захисту, до відмови від політичних чвар задля протистояння ворогу, посилення інституційної довіри та громадянської активності.

Зроблена спроба осмислення проблем, які виникли в функціонуванні органів державної влади та місцевого самоврядування, засобів масової інформації, політичних і неpolітичних інститутів суспільства та аналізу нових політичних реалій і процесів.

Ключові слова: політична система, політичний режим, трансформація, війна, індекси рівня демократизації.

Summary

Solodilova O. V. The influence of the Russian-Ukrainian war on the transformation of the political regime in Ukraine. – Article.

The article examines the impact of the Russian-Ukrainian war, the introduction of martial law in Ukraine on the transformation of its political regime. The war unleashed by Russia poses a serious threat to Ukraine's path to full and successful democracy, forcing citizens to sacrifice some of their rights for the sake of victory. The relevance of the topic of the article lies in the fact that the dilemma of the balance between the preservation of democratic institutions and democratic practices in Ukraine on the one hand and national security priorities on the other is gaining extraordinary importance today. Therefore, the study of the impact of the war on the course of political processes in Ukraine, on the methods, methods and means of exercising political power is definitely relevant in the context of further transformations of the country's political system.

It is proven that the political system of Ukraine in the conditions of a full-scale invasion of the Russian Federation demonstrated its institutional stability and efficiency. With the help of global indices of the level of democratization, it has been confirmed that, despite a certain drop in Ukraine's indicators on all indices during the war years, Ukrainian society during the war period, on the contrary, considers democracy the most desirable type of state system, and the data of sociological studies and the forms of civil activity observed in Ukraine after the full-scale Russian military invasion testify to fairly healthy processes in society, which relate to the strengthening of the demand for democracy, readiness to defend it, to abandon political quarrels in order to confront the enemy, strengthening of institutional trust and civic activity.

An attempt is made to understand the problems that have arisen in the functioning of state and local self-government bodies, mass media, political and non-political institutions of society, and to analyze new political realities and processes.

Key words: political system, political regime, transformation, war, indices of the level of democratization.

ЗМІСТ

ФІЛОСОФІЯ

F. A. Mahmudzade Importance and Challenges of Interdisciplinary Connections in Modern Education.....	3
I. A. Алексюк, Т. Е. Бауліна Проблема тлумачення традиційної силогістики: реалістичний метод Стросона.....	8
I. I. Верзін Свобода волі у філософії У. Оккама.....	13
З. С. Вихованець «Пост»-модернізації парадигми соціальної держави: нові можливості самореалізації особистості.....	17
Н. М. Воловчук Громадянське суспільство в радянській Україні: уроки для сучасної України в умовах війни.....	26
Я. М. Горбаль Українська наука проти історичних спотворень: руйнація міфів путінізму в умовах гібридної війни.....	33
Н. А. Дресвянникова Уява як спосіб суспільної консолідації і захисту прав людини.....	38
О. І. Дурдо, О. Г. Предместніков Осмилення феномену інформаційної війни у вітчизняній філософії.....	44
О. Ю. Кийков Філософія освітнього менеджменту та його значення у формуванні демократичних практик.....	52
Г. О. Котенко, М. П. Похвата, О. Д. Медведь Соціальна участь студентської молоді як чинник розвитку громадянського суспільства.....	59
О. В. Котенко, В. В. Максименко, Я. М. Синягівський Ціннісний вимір розвитку соціальної компетентності студентської молоді (міждисциплінарний дискурс).....	65
Т. О. Крижановська, М. Ю. Литвин Філософія міжнародних організацій: роль ООН у забезпеченні міжнародної справедливості.....	70
Д. А. Осейко Попередження загроз гуманітарної безпеки у галузі освіти та культури в Україні під час воєнного стану.....	76
А. О. Пальчик Панентеїзм та інші теїстичні концепції: проблематика демаркації в сучасних дослідженнях.....	81
А. Ю. Самарський Розвиток філософських та соціально-економічних ідей академіка В.М. Глушкова в ХХІ ст.....	89
Ю. В. Ситайло Візантизм як релігійне вчення православ'я.....	95
О. Е. Сіпко Сучасний комунікативний простір: філософський аналіз.....	101
О. В. Скалацька, Л. І. Яковлева, Ю. С. Юшкевич Європейська та євроатлантична інтеграція України: філософський аналіз.....	106
А. О. Слива Трансформація політичної системи українського суспільства в умовах зовнішньої агресії: політично-філософський аспект проблеми демократизації.....	112

О. І. Якимчук	
Трансверсальний поворот у філософії освіти ХХІ століття.....	119

СОЦІОЛОГІЯ

Л. В. Афанасьєва, Н. І. Глебова, Л. Ф. Глинська, І. О. Чичановський	
Чинники активізація діяльності національно-культурних товариств ВПО	
Мелітопольщини під час війни.....	124
О. Ю. Клименко, Г. І. Чепурко	
Формування соціальної травми під впливом стресових станів	
у працівників приватного сектору економіки України під час війни.....	129
А. С. Лобанова, А. С. Рекало	
Соціально-професійна ефективність як соціологічна категорія:	
зміст, структура і критерії визначення.....	137
Г. М. Редькіна	
Основні специфічні риси та тенденції формування цінностей молоді України	
в умовах державної незалежності.....	143
В. В. Чепак, А. Ю. Тащенко	
Пандемія COVID-19 у кластерах: соціологічні залаштушки рішень,	
що здаються остаточноими.....	148
І. П. Шевель	
Українська культура та нова українізація:	
соціокультурний дискурс, проблеми та перспективи.....	158

ПОЛІТОЛОГІЯ

А. І. Алексєєнко	
Форма державного правління як чинник політичної консолідації	
трансформаційного суспільства.....	163
І. О. Балак, О. Б. Пікулик	
Публічна дипломатія Комітету регіонів у політиці згуртування ЄС.....	168
М. В. Білоусов	
Місце України в безпековому інформаційному просторі ЄС:	
аналіз нормативно-правової бази.....	173
О. В. Буряченко, О. Ю. Сохацький, Н. А. Дубовик	
Аналіз міжнародних відносин, конкуренції між великими державами	
та стратегій управління геополітичними інтересами.....	181
С. О. Вовк	
Інформаційна гігієна: поведінкові моделі громадян України під час війни.....	189
М. Р. Лагутін	
Формування національного інтересу: дискурсивний підхід.....	194
М. М. Марусинець	
Трансформація миротворчої діяльності США в Північній Ірландії	
в умовах Брекзиту за адміністрації президента США Дж. Байдена.....	199
А. П. Приймич	
Методологія вивчення інфраструктури чорного піару	
в контексті політичного процесу.....	207
Д. А. Сех	
Інфраструктурні проекти Міжмор'я як інструмент економічної інтеграції України	
з Центрально-Східною Європою.....	212
О. В. Сокур	
Трансформації дискурсу щодо європейської інтеграції України	
(на основі дослідження аналітичних доповідей).....	217

О. В. Солоділова	
Вплив російсько-української війни на трансформацію політичного режиму в Україні.....	223
О. В. Цаценко	
Громадянська солідарність як чинник ефективності кампаній громадянської адвокації.....	230
Чу Чу	
«Один пояс, один шлях» як відображення поточного просторового розподілу стратегічних інтересів Китаю.....	235
С. Л. Швець, В. М. Лозинський	
Простір політичних ідентичностей в Україні: інституційний та комунікативний виміри.....	240